

Sungur Savran, *Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele*

Yordam Kitap, 2023. 432 Sayfa. ISBN 978-605-172-613-7

FATİH YAŞLI*

Son yıllarda yoğun bir şekilde eleştirilir ve sorgulanır hale gelse de Türkiye'nin hem siyasetinde hem de düşünce dünyasında/akademisinde merkez-çevre ya da aynı anlama gelmek üzere devlet-toplum dikotomisi üzerine kurulu paradigmanın baskın bir yerinin olduğu açıktır. Osmanlı-Türkiye modernleşme sürecini "özgücü" bir bakış açısından okuyan bu liberal-muhafazakâr karakterli paradigma, söz konusu sürece baktığında Batı'dan neredeyse bütünüyle farklı üretim tarzları ve üretim ilişkileri görür: Osmanlı'da Batı'dakinden farklı olarak feodalite yoktur, kapitalizme Batı'dan farklı bir şekilde devlet eliyle geçilmiştir ve bu nedenle Batı'daki gibi sınıflar ortaya çıkmamıştır, sınıf mücadeleleri görülmemiştir; devlet hep güçlü olmuş, sınıflar, demokrasi ve sivil toplum ise güdük kalmıştır. Tüm bunlar nedeniyle, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanacak bir şekilde temel çelişki sınıflar arasında değil, merkezle çevre, devletle toplum, modernleşmeci elitlerle mütedeyyin halk kitleleri vs. arasında somutlaşmış, yani esas olarak "kültürel" bir karakter taşımıştır.

Bu paradigma, Türkiye'nin güncel sorunlarını da bu tarihsel geçmiş üzerinden okur; bugün Türkiye'de demokrasi eksikliğinin nedeninin Osmanlı'dan Türkiye'ye, İttihatçılıktan Kemalizm'e uzanan "güçlü devlet geleneği" olduğunu ve bu geleneğin halen devam ettiğini söyler. Batı'dakinden farklı olarak bizde güçlü devlet ve onu yöneten elitler modernleşme hamlelerini halka tepeden dayatmıştır ve Cumhuriyet'in ilanı da sonrasında hayata geçirilen inkılaplar da benzer bir şekilde gerçekleşmiştir. Buna aynı zamanda bütün bu süreci sadece milliyetçilikler, etnik-dini çatışmalar ve katliamlar üzerinden okumak eklenir; öyle ki Osmanlı-Türkiye modernleşme süreci bütünüyle "modernitenin karanlık yüzü"ne yerleştirilerek değerlendirilir ve buradan yola çıkarak Milli Mücadele sadece Anadolu'daki etnik-dini gruplar arası çatışmalara, daha doğrusu hâkim etnik-dini grup olan Türklerin giriştikleri bir "etnik temizlik" operasyonuna indirgenir. Dahası bu mücadele küçümsenir, önemsizleştirilmeye çalışılır, bir Türk-Yunan savaşı şeklinde basitleştirilir ve ne devrimci ne de anti-emperyalist olarak görülür.

Hem Milli Mücadele'yi hem Cumhuriyet'in ilanını önemsizleştirmek ve değersizleştirmek üzerine kurulu bu paradigmaya yönelik güçlü eleştirilerden biri Cumhuriyet'in 100. yılında Sungur Savran'dan geldi. Savran'ın *Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele* adlı çalışması Haziran ayı içerisinde Yordam Kitap'tan yayınlandı. Aslında Savran 12 Eylül sonrası baskın hale gelen ve "sol liberalizm" olarak adlandırılan bu paradigmanın temel tez ve argümanlarının çok erken bir eleştirisini 1986 yılında *11. Tez* dergisinin 2. sayısında yayınlanan "Sol Liberalizm: Maddeci Bir Eleştiriye Doğru" adlı yazısında yapmış-

* Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, fatih_yasli@yahoo.com

tı. *Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele* ise aynı paradigmanın Milli Mücadele'ye bakışını masaya yatırıyor ve onunla hesaplaşıyor; bunu yaparken aynı zamanda Milli Mücadele'yi "bir ihtilal olarak" ulusal ve uluslararası düzlemde yürüyen sınıf mücadelelerinin içerisinde yerleştiriyor ve tarihsel materyalist bir analize tabi tutuyor.

Savran, Milli Mücadele'yi "Dünya Devriminin Birinci Dalgası" olarak adlandırdığı bir konjonktürün içerisinde yerleştirerek "Ekim devrimi zaferine ulaşmasaydı, Türkiye'de Milli Mücadele kazanılmazdı" diyor ve "hipotetik tarih yazılamaz, ama büyük ihtimalle böyledir" diye ekliyor (s. 30). Elbette ki tarih hipotetik olarak yazılamaz ama geriye dönüp bakıldığında Milli Mücadele'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekim Devrimi'nin açtığı yeni bir çağın içerisinde doğduğu söylenebilir. Milli Mücadele her şeyden önce vekil güçleri üzerinden Anadolu'yu işgale girişen İngiltere'ye karşı veriliyordu ve bittiğinde İngiliz emperyalizminin 1918'deki planlarını açık bir şekilde bozmuştu. Dönemin hegemon kapitalist devleti olarak aynı İngiltere, Ekim Devrimi'ni de boğmaya çalışıyordu ve Bolşevikler Milli Mücadele'ye verdikleri desteğin İngiliz emperyalizminin bölgesel planlarını bozmak ve onun hegemonyasını zayıflatmak anlamına geldiğini biliyorlardı. Savran'ın aktardığı üzere Lloyd George "Türkiye'ye karşı yapılan hareket Türk-İngiliz, Türk-Yunan hareketi değildir. Bu doğrudan doğruya Rusya ile İngiltere arasında bir mücadeleden ibarettir" derken tam olarak buna işaret ediyordu (s. 45-46). Evet, başta Mustafa Kemal olmak üzere Milli Mücadele'yi yürüten kadrolar anti-kapitalist değillerdi ama verili bir konjonktürde anti-emperyalist bir tutum almış, emperyalizmin Birinci Dünya Savaşı sonrası Anadolu'ya dair planlarına karşı bir direniş örgütlemişlerdi. O direnişin neticesi ise işgal güçlerinin yenilmesi, bağımsızlığın kazanılması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine Türkiye Cumhuriyeti adlı yeni bir devletin, bir ulus-devletin kurulması olmuştu.

Öte yandan Milli Mücadele sadece işgal güçlerine karşı verilmemiştir; Mustafa Kemal Samsun'a çıkışından itibaren Anadolu'da İstanbul hükümetine alternatif ve yeni bir egemenlik aygıtı kurmaya çalışmıştır. "Kongreler iktidarı"ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına ve Ankara hükümetinin kuruluşuna uzanan süreç bu alternatif egemenlik aygıtının şekillenmesinin ve "ikili iktidar" durumunun ortaya çıkışının tarihi olarak okunmalıdır. Süreç boyunca Saray'ın ve İstanbul hükümetinin egemenlik alanı daralırken yeni egemenlik aygıtının alanı sürekli genişlemiştir. Bu noktada Savran'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi adlandırmasındaki "millet" sözcüğünün anlamına işaret etmesi ve bunu "milli" sözcüğüyle ilişkilendirmesi son derece önemlidir (s. 114-115). "Milli" ve "millet" sözcükleri, padişahın karşısındaki yeni bir kolektif özneye işaret etmek için kullanılmaktadır ve bu kolektif özne artık egemenliğin de kaynağı olarak görülmektedir. Meclis kürsüsünün arkasındaki duvara asılan ve bütün bir Milli Mücadele'ye damgasını vuran "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" sözü egemenliğin yeni bir kolektif özneye ait olduğu yönündeki iddianın en veciz şekilde ifadesidir. Milli Mücadele'ye "ihtilal" niteliğini veren de budur: İşgale karşı direniş sürerken bir yandan da yeni bir egemenlik aygıtı şekillenmiş, ikili iktidar durumu ortaya çıkmış ve bunun neticesinde saltanat yıkılmıştır.

Savran kitabında bir yandan Milli Mücadele'nin hem işgalcilere hem de İstanbul'a karşı verildiğini gösterirken, bir yandan da Milli Mücadele'nin önderliği üzerine verilen güç mücadelesine de işaret ediyor. Bunun bir tarafında kaçınılmaz olarak İttihatçılar var elbette. Özellikle Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'le sürekli iletişim halinde olduğunu ve Anadolu'ya dönerek direnişin başına geçmeye çalıştığını, ancak direniş güçlerine kendi

liderliğini adım adım kabul ettiren Mustafa Kemal'in buna hiçbir şekilde yanaşmadığını biliyoruz. Üstelik bunu İttihatçılar Anadolu'da hâlâ çok güçlüyken yapıyor. Savran'ın belirttiği üzere Milli Mücadele esnasında İttihat ve Terakki "başlı başına bir güç odadır" ve sadece Anadolu'da değil Berlin'de, Azerbaycan'da ve Moskova'da da güçlüdür (s. 136). Öyle ki bir süreliğine bir "üçlü iktidar" durumundan dahi söz edilebilir. Zaten direniş hareketinin altyapısı da büyük ölçüde İttihatçı kadrolar üzerine kurulmuştur. Ancak hareketin liderliği üzerine verilen mücadeleyi Mustafa Kemal kazanmış, Enver de Anadolu'ya girişten umudu kestikten sonra Bolşeviklere karşı Basmacı isyanını örgütlemeye çalışırken Kızıl Ordu güçleri tarafından öldürülmüştür.

Milli Mücadele esnasında yaşanan güç ve iktidar mücadelelerinin bir boyutunda direnişin merkezileştirilmesi girişimleri ve buna karşı itirazlar bulunmaktadır. Ankara hükümeti bir yandan merkezi ve düzenli bir ordu kurmaya çalışmakta öte yandan ise işgalci güçlere karşı gerilla taktiğiyle mücadele eden çetelerle işbirliği yapmaktadır. Savran bu durumu sınıf mücadeleleri üzerinden okuyarak "ordusuz generallere karşı çavuşun köylü ordusu"ndan ve özellikle Çerkes Ethem'den bahseder. Bu kısımda çeteler ve eşkıyalar, halkçı ve halk yanlısı oluşumlar olarak resmedilir; bu ise Bolşevizm etkisine bağlanır. Savran, Ethem'in Yeşil Ordu'ya katılımının Milli Mücadele'nin dönüm noktalarından biri olduğunu söyler. Bolşevizm'le İslam'ı sentezleyen, komünizan bir fikir üzerinde yükselen Yeşil Ordu, Ethem'in de katılmasıyla ciddi bir alternatif haline gelebilecektir ve bu nedenle tasfiye kararı alınır. Yani Ethem'in birlikleriyle Ankara hükümetine bağlı birliklerin savaşı aynı zamanda halkçı direniş güçleriyle direnişin burjuva önderliği arasındaki bir savaştır ve Ethem'in tasfiyesi Milli Mücadele'deki Bolşevik etkisinin kırılması için atılmış ilk adımdır.

Bu etkinin kırılmasındaki en önemli hadisenin Mustafa Suphi ve arkadaşlarının katledilmesi olduğunu biliyoruz. Türkiye tarihinin en karanlık ve trajik hadiselerinden biri olan bu katliamı Savran yeniden ele alıyor ve 15'lerin Ankara hükümetinin emriyle değil Kars-Erzurum-Trabzon hattındaki İttihatçılar tarafından öldürüldüğünü öne sürüyor. Bunun için de Trabzon'daki Küçük Talat'ın Sovyetler Birliği'ndeki Halil Paşa'ya yazdığı bir mektuba başvuruyor ve bir çıkarsamada bulunuyor. Çıkarsama diyoruz; çünkü Savran mektubu bir yoruma tabi tutuyor ve buradan Suphi'lerin Ankara hükümeti tarafından değil İttihatçılar tarafından katledildiği sonucuna varıyor. Bu mektubun Suphiler'in kim tarafından öldürüldüğünü kanıtlamaya yettiğinden emin değiliz ama Savran'ın Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçişine dair yaptığı politik ve stratejik analizlerin derinlikli ve ayrıntılı olduğunu söylememiz gerekiyor. Suphi'lerle ilgili bölüm komünistlerle İttihatçılar ve Kemalistler arasındaki ilişkileri ve güç mücadelelerini anlamak açısından büyük önem arz ediyor.

Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele, Milli Mücadele'yi içerideki ve dışarıdaki sınıf mücadeleleri bağlamına yerleştirerek Osmanlı-Türkiye modernleşme tarihinin Marksist bir perspektiften okunmasına dair çabalara büyük katkı yapan bir çalışma hiç şüphesiz. Ancak bu çalışmanın sınırlarını aştığı için değinilip geçilecek olsa da öne sürdüğü kimi iddiaların tartışılmasının şart olduğunu belirtmek gerekiyor. Örneğin Savran, Mustafa Kemal olmaksızın da ihtilalin başarıya ulaşabileceğini söylüyor ama kanımca burada Mustafa Kemal'in askeri kişiliğinin ötesinde Milli Mücadele'yi yürüten kadrolar arasındaki en radikal isim olduğunu görmezden geliyor. Evet, Mustafa Kemal olmadan da Milli Mücadele kazanılabirdi belki ama o olmadan saltanat ve hilafetin kaldırılması, Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve sonrasındaki inkılaplar söz konusu olmazdı ve Milli Mü-

cadele bir "ihtilal"e dönüşmezdi çok büyük ihtimalle; çünkü komuta kademesinin neredeyse tamamı Osmanlı zihniyetinden kopmamıştı ve radikal bir gelecek tahayyülüne sahip değildi. Benzer şekilde Anadolu toprakları sömürgeleştirilmediği için Milli Mücadele'nin bir ulusal kurtuluş savaşı olmadığı yönündeki iddia da eğer direniş hareketi olmasaydı söz konusu toprakların sömürgeleştirileceğini bildiğimiz için son derece tartışmalı bir nitelik arz ediyor. Mustafa Suphi cinayetini kimlerin işlediğini tek bir mektubu merkeze alarak açıklamaya çalışmak ve o mektuptan kimi zaman zorlama olduğu yönünde izlenimler uyandıran çıkarsamalarda bulunmak; Mustafa Kemal'in Havza'da bir Sovyet yetkiliyle gizlice görüştüğü ya da Çerkes Ethem'in Bolşevik bir lidere dönüşerek Anadolu devriminin başına geçebileceği yönünde birtakım iddialar öne sürmek de yine kitabın tartışılması gereken kısımları olarak öne çıkıyor.

Netice itibariyle, siyasette, düşünce dünyasında ve akademideki baskın liberal-muhafazakâr paradigmanın dışından konuşan ve o paradigmanın tezlerini zayıflatan, sorgulayan ve geçersizleştiren daha fazla çalışmaya ihtiyacımız olduğu ve bunları daha fazla tartışmamız gerektiği bir gerçeklik olarak karşımızda duruyor ve *Bir İhtilal Olarak Milli Mücadele* bu tür çalışmalara ilham verici bir karakter taşıyor. Bugün, Cumhuriyet'in 100. yılında, akademik kaygıların ötesine geçerek güncel kamusal ve siyasal tartışmalara da müdahale edecek bir düşünsel üretim her zamankinden daha büyük önem arz ediyor.